

Betragtninger over de dansk-baltiske alkefuglebestande

Modsigelse af reliktt teorien

Af

BERNT LØPPENTHIN

(With a summary in English: *The Immigration and Distribution of the Alcidae in the Baltic Area. A Refutation of the Relic-Theory.*)

INDLEDNING

De alkefugle, som ruger i Østersøen i vore dage, betragtes af adskillige forskere som reliktføremønstre fra den sidste del af tundratiden, der med nogle klimaændringer varede til ca. 5.000 år efter isens forsvinden fra det sjællandske område. EKMAN (1922, p. 260—261) har udtrykt denne opfattelse for Alkens vedkommende, idet de baltiske kolonier af denne fugl efter hans mening „skulle kunne vara relikter från en förgången tid med kallare klimat“ og han fortsætter: „Det finns ingenting som motbevisar denna reliktt teori, tvärt om kunde man finna ytterligare ett stöd för den i det förhållandet, att tordmulens [Alkens] utbredning i Östersjöområdet på ett mycket slående sätt sammanfaller med vikaresälens [Ringsælens], som i det baltiska området odisputabelt är en reliktt. Men att bevisa relikthypotesens riktighet faller sig icke

heller lätt, ty beträffande så vitt kringflygande djur ligger den möjligheten i alla fall öppen, att en inflyttning från Atlanten än i dag skulle kunna ge upphov till en kolonisering av östersjöområdet. Frågan är nog omöjlig att avgöra säkert, ehuru sannolikheten talar mest för relikthypotesen.“ SPÄRCK (1942, pp. 70, 72) opfatter Alken som ishavsreliktt; men for Lomviens vedkommende regner han med indvandring 5—6.000 år senere, og Tejsten udtaler han sig ikke om. I de seneste år støttes reliktt teorien for alle disse tre arter, som i nutiden har anselige bestande i Østersøen, af PALUDAN (1960, pp. 210, 225, 236) og VOOUS (1960, pp. 132, 134).

Reliktt teoriens tilhængere regner med, at de baltiske alkefuglebestande har en alder af omkring 10.000 år; men af grunde, som skal uddybes nedenfor, anslår jeg deres alder til under det halve.

ALKEFUGLENE'S INDVANDRING TIL DE DANSKE FARVANDE OG ØSTERSØEN

Da randen af den skandinaviske indlandsis for ca. 12.000 år siden stod i det sydlige Sverige, optoges den sydlige del af det nuværende Østersøbækken af en kold ferskvandssø, den Baltiske Issø. Da den trak sig tilbage fra området ved den sydlige del af Vänern og den nordlige del

af Vättern dannedes et sund, hvorigennem saltvand trængte ind, og den Baltiske Issø omdannedes til en havarm, Yoldiahavet, opkaldt efter den højarktiske musling *Yoldia* (= *Portlandia*) *arctica*. Da isranden senere fulgte en linie omtrent over Oslofjorden og Gävle-området

har dette sund haft en nord-sydlig udstrækning på indtil et par hundrede km. Der har været nogle øer hist og her; men iøvrigt har det sandsynligvis været meget isfyldt, tilfrosset en væsentlig del af året, med en isgang, som har været mindst lige så stærk som den, vi kender i de grønlandske fjorde i dag, og med isbjerge selv i den varmeste sommertid. I denne periode er Ringsælen (*Phoca hispida*) og forskellige andre ishavsdyr, som stadig lever i Østersøen, trængt ind i Yoldiahavet, og der er ingen grund til at tvivle om, at visse fuglearter, som man i nutiden træffer i drivisbælterne i de arktiske egne, er gået samme vej. Ederfuglen (*Somateria mollissima*) har sikkert levet i både det Mellemsvenske Sund og i Yoldiahavet for en halv snes tusind år siden, og Tejsten (*Cephus grylle*) har vel også kunnet finde føden mellem isskoserne. De kan begge have haft gode redemuligheder på de forskellige øer; men vi véd intet om dette. Forekomsten af Alk (*Alca torda*) i dette område på den tid anser jeg for meget tvivlsom, og yngleforekomst i Yoldiahavet regner jeg for umulig. Som det skal omtales nedenfor, er denne art meget følsom over for isspærringer, og jagttagelser i Grønland viser klart, at den trives dårligt i drivisbælter (SALOMONSEN, 1950, p. 350—351). Hvad angår Lomvien (*Uria aalge*), bedømmer jeg dens chancer som så små, at dens forekomstmuligheder på forhånd kan udelukkes. Den hører til i åbent vand og synes at undgå isbælter i endnu højere grad end Alken. Langt rimeligere vilde det være at diskutere mulighederne for Kortnæbbet Lomvie (*Uria lomvia*) og Søkonge (*Plautus alle*); men disse to arter har lige så lidt som Lunden (*Fratercula arctica*) været under debat i denne forbindelse, da ingen af dem ruger i Østersøen i nutiden.

I tiden mellem år 8.000 og år 7.000 før vor tidsregning hævedes det mellem-svenske område så meget, at sundet lukke-

des. Vandet indenfor blev efterhånden svagt brakt eller ferskt, og *Portlandia arctica* døde ud; men en række mere tilpasningsdygtige dyreformer holdt sig, deriblandt Ringsælen, og ferskvandsdyr indvandrede i stort tal fra de omgivende flodsystemer. Af disse skal især nævnes Huesneglene (*Ancylus*), hvis skaller er fundet i stort tal i dyndaflejringer fra den kommende periode, som har været til hen ved år 5.000 før vor tidsregning, da fastlandstiden hørte op for det sydsandinaviske områdes vedkommende. I denne store indsø, Ancylussøen, som bestod i omkring 2.500 år, var vandstanden højere end i Østersøen i vore dage. Västmanland, Närke, Södermanland og Uppland lå under søens overflade. Finland var et stort antal øer og halvøer; en af disse strakte sig langs nordsiden af den Finske Bugt, der stod i forbindelse med Ladoga ved et 40—50 km bredt sund (sml. MUNTHER, 1940, tvl. 10). Öland og Øsel var meget mindre end i nutiden, og Gotland bestod af en større og adskillige mindre øer. I begyndelsen af sin tilværelse havde Ancylussøen afløb ved Billingen, hvorfra vandet fortsatte i Väneren og videre gennem Sveaelven til Kattegat, som var en 50—100 km bred fjord. Senere lukkedes dette afløb på grund af landhævning, og i fastlandstidens sidste del havde søen afløb gennem Danaelven, hvis løb har svaret til den dybe del af Storebælt. Bornholm var en ø; men resten af Danmark var stadig en del af fastlandet, hvis kyst gik fra Storbritanien over Doggerbankeområdet og videre uden om Jylland, Læsø og Anholt til Nordsjælland. Kattegatfjorden havde en sydlig vig, svarende til den nordlige del af Øresund; i syd skiltes den fra Ancylussøen ved en formentlig 30—40 km bred landbro, Sveapasset, omtrent hvor Amager og Saltholm nu ligger.

I den tid Ancylussøen har eksisteret, har der næppe været nogen større indlandsis i Skandinavien, men nok store Gletsjere på de højere liggende steder, og

klimaet har endnu været koldt i den nordlige del af området. I syd har sommertemperaturen været varmere end i nutiden, navnlig hen imod slutningen af perioden, og, hvad der er vigtigere, klimaet har været fastlandspræget med kolde vintre. Selv om den sydlige del af Ancylussøen muligvis ikke har været frosset helt til hvert år, er der ingen grund til at tvivle om, at der også dengang har været isvintre, hvor hele søen har været tillagt. Måske har dette endog været normale forhold for den tid, og denne faktor har ingen af alkefuglene kunnet klare sig overfor.

Da reliktteoriens tilhængere anser Østersøens nuværende alkefuglebestande for direkte efterkommere af fugle, som er indvandret til Yoldiahavet gennem det mellemsvenske ishavssund, regner de også med, at de har kunnet overleve den mellem to og tre tusind år lange ferskvandsperiode i total isolation fra deres artsfæller i havet udenfor. Jeg har selv udtrykt noget i den retning, omend med forbehold (LØPPENTHIN, 1938, p. 305). Under en omtale af Stora Karlsö nævner jeg, at „Knogler af disse 4 Arter [Alk, Lomvie, Tejst, Ederfugl] er fundet i ret betydelig mængde; de er måske [udhævet i originalen] Relikter fra Yoldiatiden ... i alt fald de 3 førstnævnte Arter“. Ederfuglen nævnes nu og da som formodet ishavsrelikt i Østersøen; men den har aldrig været med i denne debat i så høj grad som alkefuglene, navnlig Alken. Den tåler ferskvand bedre end alkefuglene; man kender bl. a. de sidstes ringe holdbarhed i fangenskab, hvor de vistnok bukker under for svampeinfektioner i luftsækkene, der ikke kommer til udbrud ved ophold i saltvand. Lige så lidt som alkefuglene hører Ederfuglen dog til i ferske vande; dens ynglebiotop og næringsbiotop vil i nogen grad være de samme som Tejstens. Men modsat alkefuglene viger den ikke tilbage for at flyve over tørt land. Dette hænger sikkert sammen med, at Ederfuglen for en

stor del bruger vingerne under trækket, mens alkefuglene tilbagelægger en væsentlig del af strækningen mellem ynglested og vinterkvarter svømmende; i alle tilfælde gælder dette sikkert Alken og Tejsten, der er langt mere stationære end Lomvien. Uden for yngletiden kommer ingen af alkefuglene normalt til land. Det er muligt, men ikke bevist, at Ederfuglen har levet i Yoldiahavet; men den er utvivlsomt forsvundet, da dens fødedyr døde ud på grund af områdets tilstandsændring til fersk indsø.

Der har sikkert nu og da vist sig alkefugle i Ancylussøen; men det kan ikke have været andet end forvildede individer ligesom de Alke, der en sjælden gang er rapporteret fra Furesøen. Fra det indre af Tyskland er alle 3 arter kendt som sjældne strejfgæster (NIETHAMMER, 1942, pp. 78, 85, 93). Men disse forekomster kan kun opfattes som rene dødsvandring; hvis de pågældende fugle ikke slipper tilbage til havet i tide, vil de omkomme, og forplantning i fersk vand kan der ikke være tale om.

For Ringsælen er total isdækning intet problem. Den overvintrer normalt under isen og skaffer sig adgang til atmosfærisk luft gennem åndehuller, som den holder åbne nedefra i hele den kolde årstid. Den voksne Ringsæls tilholdssted er først og fremmest nede i vandet; den kommer kun op på isflager eller sten for at hvile sig eller for at føde. Men til trods for, at alkefuglene er uløseligt knyttet til havet, er de som alle andre fugle udprægede „luftdyr“; hvis deres fjerlag bliver gennemvædet, drukner de. Ånding gennem huller i isen ligger helt uden for mulighedernes grænser; alkefuglene kan ikke frembringe disse åbninger, og navnlig kan de ikke holde dem åbne nedefra, som Ringsælen kan. End ikke pingvinerne, hvis svømmeevne under vandoverfladen er langt betydeligere end alkefuglenes, kan klare en afspærring fra atmosfæren. De sydligste arter orienterer sig fremra-

gende under isen; men de skal have våger eller sprækker i isen, hvor de kan komme op, så luften mellem fjerene kan blive udskiftet.

Virkningerne af de hårde vintre 1940-1942 på Østersøens alkefugle er ofte omtalt (sml. WAHLIN, 1943; PALUDAN, 1960, p. 210). Alken klarede sig langt dårligere end de to andre arter, og inde i den Botniske Bugt sporedes en næsten udryddende virkning. Alkebestanden på Græsholmen decimeredes med $\frac{4}{5}$; på Karlsöarna var der kun ca. 10 % tilbage efter de hårde vintre, og på Bonden ud for Umeå sås kun ca. 1 % af antallet i 1930'erne. Fuglene har ikke haft mulighed for at komme ud i åbent vand og er ligefrem frosset inde i vågerne. Lomvien og Tejsten gik også tilbage efter disse år; men stort set klarede de sig bedre. Lomvierne har sikkert i tilstrækkelig stort tal nået at bringe sig i sikkerhed i Skagerrak, inden kulden for alvor forårsagede lukning af de danske farvande. For Tejsterne, der som nævnt faktisk hører til drivisbælternes fuglefauna, har isvanskelighederne betydet mindre. De kolde vintre synes ikke at have haft nogen iøjnefaldende skadelig indflydelse på den danske tejstebestand i Kattegat.

Alkefuglenes livsmuligheder i Ancylussøen må bedømmes absolut negativt. Regelmæssige trækbevægelser frem og tilbage over Mellemsverige eller tværs over Sveapasset mellem Ancylussøens sydvestlige bugt og „Øresundsfjorden“ er om muligt endnu mere usandsynlige end tanken om tusindårig isolation i et ferskvandsområde med afgjort utilstrækkelige levevilkår. I Ancylussøen vil en tænkt alkefuglebestand uvægerlig være blevet udryddet af den første den bedste isvinter, fordi fuglene ikke har kunnet komme af vejen.

Omkring 5.000 år før vor tidsregning brød det salte vand ind over Danmark, som kom til at ligge lavere i forhold til havoverfladen end i nutiden. Østersøen

havde rigelig havforbindelse gennem de danske farvande, og dens vand var saltere end i nutiden. I køkkenmøddingerne, som ifølge ældre opfattelse (WINGE, 1925, p. 247—248) stammer fra denne periode (Ældre Stenalder), men hvoraf en del lag efter nyere undersøgelser stammer fra en senere tid, kendes knoglefund af Alk fra Himmerland, Djursland, Sejrbugten og Isefjordens omgivelser. Lomvieknogler er fundet i de samme egne og endvidere på Århuseggen og ved Øresund (Nivå). Rester af Gejrfugl (*Pinguinus impennis*) er ret rigeligt repræsenteret i dette materiale med de sydligste forekomster ved Frederikssund og Nivå. Tejsten mangler totalt i det danske materiale; men en enkelt tejesteknogle, hvis alder er bestemt til denne tid, er rapporteret fra Bohuslän sammen med knogler af Alk og Gejrfugl (HENRICH, 1955, p. 39—40). Det er selvsagt umuligt at afgøre, om det har drejet sig om ynglefugle, som stenalderbefolkningen har taget på rugepladserne, eller om strejfgæster, som den mere tilfældigt har fået fat i; men jeg vil antage, at i alle tilfælde Alken, Gejrfuglen og Lomvien har ruget i Danmark i Ældre Stenalder. For Tejstens vedkommende stiller jeg mig mere skeptisk på grund af det herskende klima, som var temmelig varmt og fugtigt.

Gejrfuglen synes aldrig at være trængt ind i Østersøen. Jeg har tidligere (LØRPENTHIN, 1952) behandlet en 12—14.000 år gammel ægskal fra en ferskvandsaflejring i det sydlige Skåne, som oprindeligt blev tillagt Gejrfuglen; den er blevet vidt omtalt i litteraturen, et enkelt sted (ISBERG, 1944) med højst mærkelige kommentarer om ændrede livsvaner hos denne fugl. Stykkets geologiske alder er imidlertid dobbelt så høj som alderen af de ældste gejrfugleknogler, der kendes fra Danmark, og en fornyet undersøgelse afsløredet, ikke som et æg, der „is now thought more likely to be that of a swan“ (GREENWAY, 1958, p. 285), men som et uomtv

steligt ægfund af Sangsvanen (*Cygnus cygnus*).

Som før nævnt regner SPÄRCK (1942, p. 72) med, at Lomvien er trængt ind i Østersøen i Ældre Stenalder; men knoglefund, som beviser dette, foreligger ikke, og det samme gælder Alken og Tejsten. Lomvien er vel den af de tre arter, hvis indvandring til det baltiske område snarest kunne ventes på denne tid; med sydgrænse i Portugal er den den af de nulevende alkefugle, som yngler længst mod syd. Alligevel tvivler jeg om, at nogen af alkefuglene er vandret mod syd gennem Øresund og Bæltfarvandene og videre mod øst i denne varmetid; men udelukkes kan dette ikke. Fødeproduktionen i Østersøen har i alle tilfælde været rigelig, og der har næppe været fare for isvintre som begrænsende faktor.

Omkring 3.000 år før vor tidsregning begyndte klimaet at blive mere tørt. Sommertemperaturen aftog lidt i løbet af det næste par tusind år (Yngre Stenalder og Bronzealder) og vintrene blev køligere (sml. SPÄRCK, 1950, p. 12). I denne peri-

ode véd vi, at både Alk, Lomvie og Tejst forekom rigeligt i Østersøen; i alle tilfælde har de været ret talrige omkring Gotland efter de også ovenfor nævnte knoglefund fra den gennem ca. 1.000 år beboede hule Stora Förvar på Stora Karlsö at dømme (sml. RYDH, 1931, p. 104—105). Jeg regner ikke med, at alkefuglene er kommet ind i Østersøen stort tidligere, end disse fund angiver. De kan have ynglet på Hammeren og Ertholmene; men vi véd intet om dette. Jeg antager, at Østersøens alkebestande er omkring 4.000, højst 5.000 år gamle, ikke mere.

Tilhængere af relikteorien fremhæver ofte de påviste raceforskelle mellem alkefuglebestandene i Østersøen og dem udenfor som indicium for en langvarig forudgående isolation. Men de forholdsvis små karaktertræk, som adskiller den Baltiske Alk og den Baltiske Tejst fra henholdsvis den Norske og den Vestlige Alk og Nord søtejsten, har næppe behøvet en tusindårig eller endnu mere langvarig isolation for at manifesteres, og Lomvierne i Østersøen og på Helgoland er ens.

DE DANSK-BALTISKE ALKEFUGLE I NUTIDEN

I de sidste 200 år har de dansk-baltiske alkefuglebestande nok været underkastet ret store talmæssige svingninger, og deres lokale forekomster har varieret en del, men ikke i helt uventet retning. Alken og Lomvien har fra gammel tid haft en ret betydelig yngleplads på Hammeren; men den forsvandt, uden at man véd noget bestemt om hvornår og hvordan. Den sidste meddelelse om den skyldes BAUDITZ (1886, p. 77—78), som har iagttaget begge arter i ret betydelig mængde i farvandet ud for Nordvestbornholm.

På Stora Karlsö var bestandene af Alk, Lomvie og Tejst i 1880 henholdsvis ca. 200, højst 20 og ca. 30 individer (WÖHLER, 1919, p. 84). Således syntes navnlig

lomviebestanden her at have været nær ved, hvad man havde ret til at anse for minimum for opretholdelse. De to andre arters talmæssige status var gunstigere, specielt fordi de ikke som Lomvien kun havde 2 ynglepladser i Østersøen (Hammeren og Stora Karlsö). Karlsöklubbens stiftelse ovennævnte år har utvivlsomt haft afgørende betydning for Østersøens lomviebestand. Hammerkoloniens pludselige forsvinden kan sikkert forklares ved, at den ligefrem er udvandret til Karlsö-området, hvor der nu var fred, hvad der næppe var ved Nordvestbornholm. I denne forbindelse skal nævnes en rugende Lomvie, som jeg mærkede på Græsholmen 24. juni 1934; den blev gen-

fundet ved Gotland 2 år senere, og ringen blev overladt mig under et besøg her i maj 1937 (sml. HØRRING, 1938, p. 355). Alkefuglenes antal øgedes stærkt på Stora Karlsö i begyndelsen af 1900 tallet; 1918 anslog WÖHLER (1919, p. 85) bestanden her af Alke til 7.500 individer, af Lomvier til 2.500 og af Tejster til ca. 200. I midten af 1950erne blev lomviebestanden på Karlsöarna beregnet til omkring 80.000 stk. (Fört. Sveriges fåglar, 1958, p. 63), og den øges stadig, hvilket jeg selv havde lejlighed til at iagttage og diskutere under et besøg på Lilla Karlsö 25.—27. juni 1958. Her var Lomvierne ved at trænge ind på voksestedet for Hjortetungebregnen (*Phyllitis scolopendrium*), der som naturfredningsobjekt er betydelig mere værd her end et par tusind Lomvier. Man var med rette bekymret for, at Lomvierne skulde ødelægge denne berømte varmetidsrelikt, hvad de antages at have gjort på Stora Karlsö forlængst. Der blev foreslået beskyttelsesforanstaltninger i form af hønsenet, som formentlig vilde afskrække Lomvierne; men jeg ved ikke, om dette er foretaget.

Efterhånden som alkefuglene tog til i Karlsö-området, observeredes spredning til andre lokaliteter. På Græsholmen konstateredes Alken som ynglefugl 1925 og Lomvien 1929 (LARSEN, 1925, p. 106; 1929, p. 50; LØPPENTHIN, 1936, p. 188—198). Lomvien begyndte 1942 at ruge på Bonden hen ved 700 km nord for Karlsöarna (Fört. Sveriges fåglar, 1958, p. 63); men herfra synes de at være forsvundet igen (REGNELL, 1960, p. 285). Fra 1957 har arten ruget i Södermanlands skærgård (JONSELL, 1959, p. 11; 1960, p. 347; REGNELL, 1960), og endvidere har der været midlertidige lomviekolonier på Fårö i 1920erne og ved Östergötland 1926—1945. Ca. 1957 indvandrede arten også til finsk område i ringe antal (MERIKALLIO, 1958, p. 89). Men disse samfund er kun eller har været ubetydelige i sammenligning med de

mængder, som ruger på Karlsöarna, hvor vel mindst 95 % af Østersøens samlede lomviebestand holder til. Lomvien er i dag formentlig den talstærkeste af de 3 baltiske alkefuglearter. Alkens og Tejstens spredning i Østersøen er noget vanskeligere at følge, da de har mange rugepladser i den svenske og den finske skærgård. Tejsten ruger endvidere på estisk område, hvad Alken ikke synes at gøre; men den ruger ikke på eller ved Bornholm, og det har den næppe gjort i den tid, hvorfra oplysninger om fuglene foreligger. I midten af 1700tallet angiver J. D. PETERSEN (HELMs, 1936, p. 122) Tejsten „fra Mortensdag til Paaske“, altså kun som vinterfugl. Ingen af de spredte meddelelser om rugende Tejster i det bornholmske område kan stå for kritik, specielt ikke meddelelsen hos SEIER (1932, p. 105) om, at Tejsten „er flyttet over til Græsholmen, hvor den nu ... lægger sine to ... Æg“. Jeg anser sandsynligheden for, at Tejsten skal slå sig ned som rugende fugl i disse egne, som meget ringe, fordi de som yngleplads egnede steder enten er for stærkt befærdet af mennesker eller har for dybt vand udenfor.

I Kattegat ruger ingen andre alkefugle end Tejsten, og det har givetvis ikke været anderledes i historisk tid. Nævnes skal dog STEENBERG's gamle angivelse hos KJÆRBØLLING (1852, p. 414) af Alken som ynglefugl „i et Stengjerde paa Hesseløen“, som er vanskelig at udrydde og sidst er aftegnet hos VOOUS (1960, p. 170). Det er hævet over enhver tvivl, at der er sket en forveksling med Tejst, som STEENBERG åbenbart ikke har nævnt i sin beretning vedrørende Hesselø (sml. KJÆRBØLLING, 1852, p. 410). Det gamle stengærde og det omgivende grunde vand har været en fortrinlig tejstebiotop, og arten ruger den dag i dag på Hesselø; dette kan Alken næppe på grund af de utilfredsstillende økologiske forhold.

FORSØG PÅ TYDNING AF EN EKSKURSIONSBERETNING FRA LADOGA

På iøjnefaldende steder i den skandinaviske litteratur omtales Alk og Tejst som ynglefugle i Ladoga (JÄGERSKIÖLD & KOLTHOFF, 1926, pp. 430, 435; HORTLING, 1929, pp. 976, 986). Sidstnævnte bruger ligefrem betegnelsen relikter, idet han dog under omtalen af Tejsten vedføjer et „möjligén“. Under et ophold i Helsingfors i sommeren 1936 havde jeg en mundtlig diskussion om dette emne med PONTUS PALMGREN, som var yderst skeptisk over for iagttagelsernes rigtighed. Jeg fandt ingen lejlighed til at beskæftige mig yderligere med denne sag før mange år senere, specielt efter at jeg i 1960 havde set disse tvivlsomme forhold medtaget i 3 publikationer på internationalt plan.

Grundlaget for denne historie skyldes HILDÉN (1921, p. 61—62), der som student foretog en bådeekskursion i den nordvestlige del af Ladoga 3. juni 1920 sammen med en fenrik ved navn KRISTOPOVITZ. Ved GÖRAN BERGMAN's velvillige medvirken har jeg modtaget en svensk oversættelse af de væsentlige passager i den finsksprogede afhandling, og jeg bringer herved min tak for denne hjælp. Det drejer sig om én eneste tur til skæret Wossina og forbi skæret Jalaja m. fl. steder; der nævnes ingen redefund i artiklen. HILDÉN skriver omtrent som følger: „Af Tejsten (*Cephus grylle*) som i Finland tidligere kun er truffet rugende ved havkysterne, så jeg nogle eksemplarer ved Wossina. Ifølge KRISTOPOVITZ yngler den fåtalligt ved Jalaja.

Ifølge KRISTOPOVITZ ruger Alken (*Alca torda*) temmelig talrigt på Jalaja og de omgivende skær. [Men man var vistnok ikke i land.]

Som det fremgår af ovenstående fortegnelse, huser de ydre øer i Ladoga flere typiske havfugle. [Der nævnes flere arter vandfugle, men ingen andre „typiske havfugle“ end de to alkefuglearter.] Dette kan muligvis forklares ved, at Ladoga

med sine brede vige og klippeøer minder om Østersøens bugter, hvor disse fugle er truffet ynglende tidligere. Måske er der dog også dybere årsager. Ladoga stod jo efter Istiden længe i direkte forbindelse med havet, hvorved naturen var rent havpræget, og disse forhold består i store træk endnu. De pægældende havfugle i Ladoga bør således ikke anses for tilfældige gæster; men ifølge mit synspunkt er de snarere relikter, som peger på forholdene i gammel tid. Et analogt tilfælde hos pattedyrene er Ringsælen (*Phoca hispida*), som lever isoleret i Ladoga og har udviklet en geografisk race her.“

Jeg fulgte et råd om at skrive til HILDÉN under en adresse, som jeg fik opgivet; men min henvendelse af 18. november 1960 er forblevet ubesvaret. Han har en god social, ikke-akademisk position og bærer nu et finsk navn. Han har utvivlsomt haft ærgrelser nok af sin overfladiske ungdomsberetning, som uden hans særlige medvirken gled ind i den ornithologiske verdenslitteratur, ikke mindst efter at iagttagelsesområdet siden 2. Verdenskrig er overgået til Sovjetunionen. Dennes betydeligste ornithologiske håndbogsforfattere har nu overtaget beretningen om Alk og Tejst som ynglefugle i Ladoga (sml. DEMENTIEV & GLADKOV, 1951, pp. 176, 202; 1960, pp. 131, 134). VOOUS (1960, p. 170—171) aftegner Alken som rugende i den sydlige del af Ladoga; men beretningen om Tejsten, som faktisk er meldt fra sejlturen 3. juni 1920, hvad Alken strengt taget ikke er, har undgået hans opmærksomhed. Jeg vil regne de fugle, som man antog for Tejster under den nævnte ekskursion, for Fløjlsænder (*Oidemia fusca*), der viste deres hvide vingespejl, da de lettede for båden. De såkaldte Alke er det ikke engang sikkert, at HILDÉN selv har set; måske har hans ledsager set en flok ♂♂ af Troldanden (*Aythya fuligula*), som ved

fantasiens hjælp er blevet til en alkeforekomst. HILDÉN (1921, p. 60) nævner begge disse andearter fra Wossina, men ganske kort.

Jeg betænker mig ikke på at tage absolut afstand fra HILDÉN's beretning om Alk og Tejst i Ladoga. Fuglene har ingen som helst overvintringsmuligheder på den

totalt isdækkede sø, og alternativerne en 100 km lang flyvetur tværs over det Karelske Næs 2 gange om året eller svømmende trækbevægelser op og ned ad Nevaen til eller fra et ferskvandsområde med for alkefuglene uantagelige vilkår er lige så usandsynlige.

SUMMARY IN ENGLISH

*The Immigration and Distribution of the Alcidae in the Baltic Area.
A Refutation of the Relic-theory.*

The Baltic populations of the Razorbill (*Alca torda*), the Guillemot (*Uria aalge*) and the Black Guillemot (*Cepphus grylle*) have been regarded as late-glacial relics by many authors. According to this view they are thought to have lived approximately 2.500 years in the huge fresh or slightly brackish Ancylus Lake of the Boreal Time, in perfect isolation from their marine congeners. Analogies have been drawn with the Ringed Seal (*Phoca hispida*), which is an undisputable late-glacial relic in the Baltic; but no bird is, like the Seal, able to spend the winter in the water below the ice, breathing through holes in the ice-cover, and severe win-

ters have certainly occurred in that ancient time also. As to the *Alcidae*, they never make regular migratory movements over land, and in the long run they do not thrive in fresh water. These birds have never been able to survive ice-winters in confined conditions without free access to an ocean.

Objection is raised against the alleged breeding of the Razorbill and the Black Guillemot in the Lake Ladoga.

More elaborate details will in due course appear in the proceedings of the 13th International Ornithological Congress in Ithaca, N. Y., 1962.

LITTERATUR

- BAUDITZ, SOPHUS, 1886: Den store Søslinge. — Dansk Jagttidende **3**, p. 77—78.
- DEMENTIEV, G. P. & N. A. GLADKOV, 1951: Pticy Sovetskogo Sojuza, **2**. — Moskva.
- 1960: Systema avium Rossicarum. (Catalogue critique des oiseaux d'U.R.S.S.), **2**. — L'Oiseau et la Rev. Franc. d'Ornith. **30**, no. spécial.
- EKMAN, SVEN, 1922: Djurvärldens utbredningshistoria på den skandinaviska halvön. — Stockholm.
- GLADKOV, N. A., 1951 & 1960: Se: DEMENTIEV, G. P.
- GREENWAY, JAMES C., 1958: Extinct and Vanishing Birds of the World. — Amer. Committee Internat. Wild Life Protection, Spec. Publ. **13**. New York.
- HELMES, O., 1936: Ornithologen Johann Dietrich Petersen (1717—1786), hans Liv og Arbejder. — Dansk Ornith. Foren. Tidss. **30**, p. 83—149.
- HENRICI, PAUL, 1935: Benfynd från boplatsen på Rotekärslid. — Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförenings tidskrift **4**, (3), p. 38—42.
- HILDÉN, ILMARI, 1921: Lintutieteellisiä havaintoja Jaakkimasta jo Juuasta. Medd. Soc. Fauna et Flora Fennica **47**, p. 59—62.
- HORTLING, IVAR, 1929: Ornitologisk handbok. — Helsingfors.
- HØRRING, R., 1938: Resultatet af Ringmærkningerne i 1931—37. Vidensk. Medd. Dansk Naturh. Foren. **101**, p. 347—359.
- ISBERG, ORVAR, 1944: Das Vorkommen des Riesenalkes (*Alca impennis* L.) in Schweden. — Lund.
- JONSELL, BENGT, 1959: Fågellivet i Källskären-Vattungarnas skärgård. — Vår Fågelvärld **18**, p. 97—128.
- 1960: Sillgrissla (*Uria aalge*) på Källskären-Vattungarna i Södermanland. S. st. **19**, p. 347—348.

- JÄGERSKIÖLD, L. A. & GUSTAF KOLTHOFF, 1926: Nordens fåglar, 2. uppl. — Stockholm.
- KJÆRBØLLING, N., 1852: Danmarks Fugle. — Kjøbenhavn.
- KOLTHOFF, GUSTAF, 1926. Se: JÄGERSKIÖLD, L. A.
- LARSEN, ARNE, 1925: Træk af Svømmefuglenes Liv paa Græsholmen ved Christiansø. — Dansk Ornith. Foren. Tidss. **19**, p. 105—107.
- 1929: Iagttagelser paa Græsholm ved Christiansø. — S. st. **23**, p. 50—52.
- LØPPENTHIN, BERNT, 1936: Ertholmenes Fuglefauna. — S. st. **30**, p. 155—213.
- 1938: Stora og Lilla Karlsö før og nu. — Naturens Verden **22**, p. 298—321.
- 1952: Ægget fra Hermanstorp. Et senglacialt fund fra Skåne. — Dansk Ornith. Foren. Tidss. **46**, p. 12—31.
- MERIKALLIO, EINARI: Finnish Birds, their Distribution and Numbers. — Fauna Fennica **V**.
- MUNTHE, HENR., 1940: Om Nordens, främst Baltikums, senkvartära utveckling och stenåldersbebyggelse. — Kungl. Svenska Vetenskapsakad. handl., 3. ser. **19**, n:o 1.
- NIETHAMMER, GÜNTHER, (udg.) 1942: Handbuch der deutschen Vogelkunde, **3**. — Leipzig.
- PALUDAN, KNUD, 1960: Alkefugle. — Nordens fugle i farver, **3**, p. 207—251. Kjøbenhavn.
- REGNELL, STEN, 1960: Ny häckningslokal för sillgrisla (*Uria aalge*) i Sverige. — Vår Fågelvärld **19**, p. 285—291.
- RYDH, HANNA, 1931: Stora Karlsö under forntiden. — Stockholm.
- SALOMONSEN, FINN & GITZ-JOHANSEN, 1950: Grønlands fugle. — Kjøbenhavn.
- SEIER, A. F. V., 1932: Bornholms Fugle. — Aakirkeby.
- SPÄRCK, RAGNAR, 1942: Den danske dyreverden, dyregeografisk og indvandringshistorisk belyst. — Kjøbenhavn.
- 1950: Dyreverdenens indvandring til Danmark efter istiden. — Vort lands dyreliv, **3**, p. 11—27. — Kjøbenhavn.
- VOOUS, K. H., 1960: Atlas of the European Birds. — Amsterdam-London.
- WAHLIN, BERTIL J. O., 1943: Om den svenska tordmulestammens decimering. — Dansk Ornith. Foren. Tidss. **37**, p. 235—235.
- WINGE, HERLUF, 1925: Oversigt over Danmarks jordfundne Fugle. — E. LEHN SCHIØLER: Danmarks Fugle **1**, p. 244—255. Kjøbenhavn.
- WÖHLER, WILLY, 1919: Stora Karlsö och Karlsöklubben. — Sveriges Natur **10**, p. 81—86.
- Förteckning över Sveriges fåglar 4. uppl. 1958. — Stockholm.

Modtaget 20 marts 1962.

BERNT LØPPENTHIN, Torvevej 14, Skovlunde.